

BESZÉLHETÜNK-E ZÁLOGJOGI RENDSZEREK VERSENYÉRŐL?

TAJTI Tibor

egyetemi tanár (Közép-Európai Egyetem, Budapest)

1. Bevezetés

1.1. Miért jogos a felvetés?

Míg a zálogjogi reformok jelentőségével a jogásztársadalom java része tisztában van, nemcsak Magyarországon, hanem a világ egyre növekvő számú országában is, gyakran csak a jártasabbak tudják, hogy közvetve vagy közvetlenül az amerikai Egységes Kereskedelmi Kódex 9. fejezete ún. egységes zálogjogi rendszere (*unitary concept of security interests*) volt a példakép, és válik egyre inkább a legmeghatározóbb jelentőségű nemzetközi modellé. Ugyanez mondható el a kereskedelmi joggal foglalkozó nemzetközi szervezetek számos projektjéről is, de akár az utóbbi évek legfontosabb európai magánjogi kezdeményezéséről, a Közös Referenciakeret Tervezete (*Draft Common Frame of Reference*) 9. (és részben a 10. *Trustokról* szóló) könyvéről is. Történik mindez annak ellenére, hogy a Tervezet kommentárjai ezt nem említik.

Az Európában elsődleges fontosságú német jogot azonban mindez szinte teljesen hidegen hagyta. Mi több, a német zálogjog több lényegi ponton is az említett egységes amerikai zálogjogi rendszer szöveg ellentéte, s ilyenén a versengésben részt vevő egy másik lehetséges modell.

Bár modellként tekinthetünk az angol jogra is, Britanniában merőben más a helyzet, mint Németországban. Bár már évek óta heves viták tárgyát képezi vajon versenyképes maradhat-e, illetve nyerhet-e az angol jog, ha Ausztráliához, Kanadához és Új-Zélandhoz hasonlóan átveszi az említett amerikai modellt, egyelőre a *status quo*-t preferáló *City of London* áll nyerésre az akadémikusokkal szemben.

A fentiek jegyében, a jelen írás arra keres választ, vajon a számottevő nemzetközi zálogjogi projekt és nemzeti zálogjogi reform mögött ténylegesen is verseny folyik-e egy vagy több modell között? S ha igen, azonosítani lehet-e, és milyen ismérvek alapján, ezeket? A cikk arra is utalni próbál melyek a verseny lehetséges gazdasági hatásai. Ezt jól példázza a megváltozott kínai álláspont, miszerint ma már nem a német (és európai kontinentális) jog *a priori* az inspirációk elsődleges forrása, hanem inkább a

gazdaságilag leghatékonyabb megoldásokat kínáló jog. Ennek következtében, nemcsak a tőkepiaci szabályozás, hanem a csőd és zálogjog tekintetében is az amerikai modell áll egyre inkább nyerésre odaát. Tekintettel Kína növekvő gazdasági és politikai szerepére, joggal feltételezhető, hogy Európa számára sem lehet irreleváns melyik zálogjogi modellé lesz a jövő.

Ezeket a kérdéseket tisztázandó, cikkünk először a verseny meglétére utaló közel-múltbéli, avagy még zajló, zálogjogot célzó reformok és projektek áttekintésére vállalkozik. A második részben pedig ennek az ellenkezőjét sugalló fejlemények vázolására szorítkozunk, hogy végül a kettőt összevetve összegezhessük mi is történik valójában zálogjogi berkekben a 21. század második évtizede közepe tájékán.

1.2. Terminológiai bevezető és ami ahhoz köthető

Ha angolszász és kontinentális jogrendszerek zálogjogi reformjai összehasonlításával akarunk foglalkozni, elengedhetetlen az alapvető fogalmi és terminológiai különbségekre rávilágítani. Cikkünk esetében csak maga a jogág elnevezéséhez köthető eltéréseket vázoljuk, amelyek figyelmen kívül hagyása hibás következtetésekhez vezethet. A probléma veleje rendszerszintű. Ugyanis míg a magyar és más kontinentális jog számára a zálogjog a polgárjog egy egységes részét jelenti, és egyaránt kiterjed ingóságokra és ingatlanokra is, ez nem így van a *common law* rendszerekben.¹

Ha az Amerikai Egyesült Államokat (USA) vesszük példaként, akkor ott a zálogjog két különálló részre tagozódik: a *mortgage* illetve a *secured transactions law*-ra. Míg az első az ingatlanokon létesíthető zálogjogokra, az utóbbi minden más, a kereskedelmi forgalomban értékesíthető vagyontárgyra terjed ki (ingóságokat, testi és tetetlen dolgokat egyaránt ide sorolva). Így nevezhetjük ingózálogjognak is. Még bonyolultabbá teszi a dolgot, hogy más angolszász rendszerekben a *secured transactions law-t personal property security law*-nak titulálják.² A szeparáció annyira intenzív, hogy valójában a kettőre, mint két különálló jogágra tekintenek, bár a gyakorlatban természetesen, mind az ingatlanjelzálog, mind a különféle ingóságokon létesíthető zálogjog ott van a jogalkalmazók tarsolyában és akár kombinálhatók is egy nagyobb volumenű szerződésben. Viszont a kettéválást jól példázza az, hogy a gazdaság önálló, megkülönböztethető részeit képezik a zálogjog egy-egy specifikus fajtájának a kihasználá-

¹ A szeparáció abból ered, hogy az angolszász rendszerek nem vették át a dolgok osztályozását a római jogból s az eltér a magyar által ismerttől. Ezek két fő csoportra osztják a dolgokat: ingatlanokra (*real property* avagy *realities*) és az ún. *personal property* törzsfogalomra. Ez utóbbi minden más, a piacon eladható, testi vagy tetetlen dolgot magába foglalja. Bár a nemzetközi angol nyelvű irodalom ezt kiegyenlíti a *movables* fogalmával, ez nem teljesen pontos, mivel az angolban a *movable* kifejezés *ingóságokra* szorítkozik csak. Régebbi források említést tesznek még arról, hogy léteztek szakosodások *personal property law*-ra. Lásd Tibor TAJTI: Could Continental Europe adopt a Uniform Commercial Code Article 9-Type Secured Transactions System? *Adelaide Law Review*, 35. 163.

² Így az amerikai 9. fejezet megfelelőjét a legutolsó reform-rendszerben, Ausztráliában *Personal Property Securities Law*-nak nevezik. Ennek egyik kommentárját Anthony DUGGAN és David BROWN professzorok írták *Australian Personal Property Securities Law* címmel (LexisNexis Butterworths, Australia, 2012.).

sára épülő cégek (pl. leasing vagy faktoring). Épp ezért ismeri a szakirodalom az ún. *nem-banki jellegű pénzügyi intézmények* (*non-banking financial institutions*) fogalmát, amelyek jó néhány fajtája épp a *secured transactions*, avagy az ingózálogjog egy-egy bizonyos részére alapozza az üzleti modelljét.

A reformok szemszögéből ez azért fontos, mert míg az ingatlanon alapított zálogjog (*mortgage*) nagyon keveset változott például az USA-ban az elmúlt száz évben és az egyes szövetségi államok szintjén lényegesen eltérő jog maradt fenn a mai napig, az ingóságokon alapított zálogjog egy teljes paradigmaváltáson és jogharmonizáción esett át. Tehát, míg a *mortgage law* egy megreformálatlan rendszer, a *secured transactions law* ennek épp az ellentéte. Ez többek között úgy valósult meg, hogy az utóbbi kodifikálódott, s az Egységes Kereskedelmi Kódex (*Uniform Commercial Code*) talán legtöbb nemzetközi figyelmet elnyerő 9. Fejezete (*Article 9*)³ részévé vált. Mivel ezt a modell-kódexet az USA minden tagállama átvette, s csak minimális változásokat eszközölt rajta, az *ingózálogjog* szinte azonossá vált s illetén joggal lehet egy közös amerikai modellről beszélni. Ahogy már hangsúlyoztuk, ez távolról sincs így a *mortgage law* esetében, ahol sem kodifikációról, sem egy egységes koncepcióról nem beszélhetünk.

Amikor tehát cikkünkben zálogjogról, illetve zálogjogi reformokról beszélünk, csak az utóbbira fogunk utalni. Tesszük ezt azért is, mert amíg majdnem minden jogharmonizációval, vagy jogreformmal foglalkozó nemzetközi szervezet foglalkozott az ingózálogjoggal, ez távolról sem mondható el a zálogjog másik válfajáról. Az egy érdekes, és lényegében még kiaknázatlan kérdés, hogy milyen kölcsönhatással volt egy egyik a másikra. Azonban az leszögezhető, hogy az angolszász országokban az ingózálogjog reformja sehol sem vezetett a *mortgage law* lényeges átírásához.

Bár a magyar jog, ellentétben az USA-val és a többi *common law* jogrendszerrel, egységesen kezeli a zálogjog mindkét válfaját, tény hogy az 1996-ban beindult reform hazánkban is elsősorban az *ingóságokon* alapítandó zálogjogra összpontosítottak.

Ha a magyar közelmúltat pásztázzuk végig, az előbbieket miatt joggal vetődik fel a kérdés: vajon a hitelezés elősegítését célzó zálogjogi reformok mennyire járultak hozzá a svájci és más nem forint alapú jelzáloghitelek elterjedéséhez és végtére az általuk okozott rendszerszintű válsághoz? Minden valószínűség szerint az *ingózálogjogot* megcélzó reformok valamilyen nagyon távoli szinten katalizátorai voltak a zálogjogról és a hitelekről alkotott liberálisabb kép kialakulásához. Sőt, az is közismert, hogy gazdasági fellendülés időszakában enyhülnek a hitelfelvételi korlátok, a válságok hatására pedig szigorodnak. Azonban, és ez kihangsúlyozandó, ez nem lehetett több, mint valami nagyon távoli, közvetett hatás, amelynek következtében a hitelről és a kapcsolódó jogi, illetve gazdasági kategóriákról alkotott domináns felfogás megváltozott. Ugyanis a svájci frankos jelzáloghitelek elterjedéséért elsősorban (ha nem kizárólag) makrogaz-

³ Az amerikaiak az Európában (ide értve az angol jogot is) megszokott jogalkotási és egyéb standardoktól gyakran lényegesen eltérnek. Például, a csödtörvénynek hiányzik a legtöbb páros számú fejezete. Ne okozzon félreértést tehát az sem, hogy a Kódex fejezeteit nem *chapter*-nek, hanem *article*-nek nevezik. S végezetül, sem a 9., sem a többi *article*-nek nevezett fejezet nem egyetlen egy paragrafusból áll, épp ellenkezőleg.

dasági tényezők és a rendszerszintű gondolkodás hiánya voltak a felelősek,⁴ nem pedig az ingójelzálog meghonosítása.

2. Verseny meglétére utaló közvetlen és közvetett jelek

2.1. A zálogjog fontos gazdasági szerepének a felismerése

Ha az Ó-kontinens teljes egészének közelmúltbéli erőfeszítéseire gondolunk, akár túlzónak is tűnhet a zálogjog hangsúlyos szerepéről beszélni, hisz a kelet-európai és a francia, avagy a legújabb belga reformokat kivéve, jóformán semmi sem történt zálogjogot illetőleg Európa legtöbb országban. Azonban, ha az európai reformer rendszerekhez és a Tervezethez hozzászámoljuk még azt a nem kevés számú Európán kívüli nemzeti reformot, illetve nemzetközi projektet, amelyek fókuszában a zálogjog állt, láthatjuk mennyire megugrott ennek a jogágnak a presztízse az utóbbi két és fél évtizedben. Ehhez több tényező is hozzájárult, amelyek közül kettőt külön ki kell emelni.

Az egyik a jogtudomány berkeiben zajló kognitív fejlődés, ami nem kis mértékben az internet és más kutatást-elősegítő új technológiák megjelenésének is köszönhető. Jó példázta ezt a Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottság (a továbbiakban: UNCITRAL) esete. Ugyanis, míg 1980-ban a német jog korelnöke, Ulrich Drobnig, ennek a szervezetnek a felkérésére írt jelentésében a zálogjog harmonizációját problematikusnak (ha nem eleve lehetetlennek) találta, s aminek köszönhetően ez a nemzetközi szervezet egészen az 1990-es évek végéig mellőzte is ezt a jogterületet,⁵ nemzeti szinteken ezzel az állásponttal ellentétes folyamat indult be főként Kelet-Közép-Európában a berlini fal leomlása után.⁶

A másik tényező a zálogjog gazdasági fejlődésre gyakorolt hangsúlyos hatásának a felismerése és az ennek tulajdonított prioritás. Bár kétségkívül akadémiai szinten ez a *jog és gazdaságtan (law and economics)*, illetve később javarészt a Világbank égisze alatt befutó *jog és pénzügy (law and finance)*, illetve a *jog és gazdasági fejlődés (law*

⁴ E tekintetben egyezek Győrffy Dóra álláspontjával, amelyet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara által, 2015. szeptember 4-én tartott *Jogrendszerek közötti verseny* tematikájú konferenciáján elhangzott előadásán fejtett ki.

⁵ Lásd UNCITRAL 1980, *Report of the United Nations Commission on International Trade Law on the work of its thirteenth session*, UN-Doc. A/35/17, para 28, 11. <http://www.uncitral.org/pdf/english/travaux/arbitration/ml-arb/a-35-17-e.pdf>

⁶ Több közép-kelet európai ország zálogjogi reformjának rövid összefoglalója, kapcsolódó jogesetek angol nyelvű összefoglalója és kommentárja található a Stefan MESSMANN és TAJTI Tibor által szerkesztett *The Case Law of Central and Eastern Europe* című több kötetes, 2007-es illetve 2009-es kiadványokban (Bochum, European University Press). Például a lengyel zálogjogi reformokat illetően, az előbbi kiadvány lengyel fejezetén kívül ld. még John A. SPAGNOLE: Secured Transactions Law in Eastern Europe: the Polish Experiences as an Example. *Thomas Jefferson Law Review*, 31., (2009) 288. <http://www.tjeffersonrev.org/sites/tjeffersonrev.org/files/31-02-02-Spanogle.pdf>

and growth)⁷ iskoláknak is köszönhető,⁸ a jelen sorok szerzője inkább az egyszerű matematikán alapuló gazdasági mutatókat helyezi előtérbe. Ezt tették az 1960-as években a ma már Európában szinte teljesen ismeretlen Homer Kripke és társai is. Ők a Chicagóból eredő *jog és gazdaságtan (law and economics)* irányzatnak az egységes zálogjogi rendszer gazdaságra gyakorolt hatásait vizsgáló, azonban gazdasági realitást nélkülöző, elvont és meddő tanulmányaira egyszerűen reagáltak: az USA 20. századi jóléti társadalma az egységesített zálogjogi rendszer nélkül nem teremthetett volna meg.⁹

Más szóval, nem a mindenkori fő irányzat (*mainstream*) miatt érdemes a zálogjogi rendszerek versenyével foglalkozni, hanem mert a zálogjogi rendszer közvetlenül és jelentősen kihathat a hitelezés élénkítésére és ezen keresztül a gazdasági fejlődésre is. Ami számít, hogy ez az egyszerű képlet olyan szervezetek filozófiájává vált, mint amilyen az Európai Újjáépítési és Fejlesztési Bank (a továbbiakban: EBRD), avagy a Világbank. Ezek nemcsak propagálják mindezt, hanem sokszor az általuk nyújtott asszisztencia, avagy hitelezés előfeltételként a zálogjogi rendszer reformját követelik meg. Mi több, míg például a Világbank egyértelműen az USA egységesített rendszerét tekinti a követendő mintának, az EBRD ezt árnyaltabban, de valójában ugyanebből kiindulva teszi.

Nem vitás, hogy a *law and economics* és hasonló iskolák által a jogtudomány berkeibe becsempészett inter-diszciplinaritás maga is kognitív előrelépés, azonban nagyobb fontossággal bír témánk szempontjából, hogy vajon mennyire vált mindez a jogpolitika részévé egy-egy megkülönböztethető fejlődési periódusban? Ahogy az feltételezhető, míg az egységes zálogjogi rendszerek elfogadottnak tekintik ezeket az axiómákat és esetükben valójában befejezettnek lehet tekinteni a 60-as években az USA-ban és másutt is még zajló vitákat, Németországban valójában ez még el sem kezdődött. Pontosabban úgy tűnik, még senki sem találta fontosnak gazdasági megközelítésből elemezni melyek a német zálogjogi rendszer járulékos költségei (*transaction costs*) és mennyire hatékony a rendszer, főként az egységes zálogjogi rendszerrel összehasonlítva. A téma tehát adott és még kiaknázatlan, bár a német szerzők sem vitatják, mekkora szerepe van a zálogjognak a hitelezés elősegítése és megkönnyítése szempontjából.

2.2. A főbb nemzeti reformok

Bár természetesen teljes analógiáról sehol sem beszélhetünk, a nemzeti zálogjogi reformok több típusát tudjuk megkülönböztetni. Az első csoportba kétségkívül a világ legfejlettebb angolszász rendszereit kell raknunk. Ugyanis, elsőként a kanadai Ontario tartomány – s pár éves késéssel a többi kanadai provincia is –, majd Új-Zéland és végül Ausztrália is átvették az ún. egységes zálogjogi modellt az USA-tól. Ennek a forrása

⁷ A jog és a gazdasági fejlődés közötti kapcsolat jó mintája Kenneth DAM: *The Law-Growth* című könyve, amelyet 2006-ban a Brookings Intézet adott ki.

⁸ A kérdéskör jó, bár az olyan fontos jogrendszereket, mint a német, figyelmen kívül hagyó, átfogó összefoglalója John ARMOUR: *The Law and Economics Debate About Secured Lending: Lessons For European Lawmaking?* című cikke. Letölthető a <<http://www.SSRN.com>> honlapról.

⁹ Homer KRIPKE: *Law and Economics: Measuring the Economic Efficiency of Commercial Law in a Vacuum of Fact.* *University of Pennsylvania Law Review*, 133., (1985) 931.

az amerikai Egységes Kereskedelmi Kódex (*Uniform Commercial Code*) már említett 9. fejezete. Egyedül az Egyesült Királyságnak, pontosabban a *City of Londonnak*, sikerült ennek a tendenciának ellenállnia, többször is.¹⁰ Történt mindez a vezető angol akadémikusok javaslatai ellenére,¹¹ ahogy már utaltunk is erre.

A másik csoportot a kelet-közép-európai poszt-szocialista országok képezik, amelyek jóformán kivétel nélkül hozzányúltak a zálogjogukhoz. Legtöbb esetben ez nemzetközi finanszírozás előfeltételeként és külföldi támogatással zajlott. Míg például Magyarországon az EBRD, Romániában az amerikai USAID, Ukrajnában kanadai szerepvállalással történt mindez. Ezek közös nevezője, hogy angolszász elemek jelentek meg ezekben a zálogjogokban, kisebb vagy nagyobb intenzitással.

Némely nyugat európai rendszer ellenben azért nyúlt a zálogjogához, mert felismerte: nemzetközi szabályozási verseny van. Ide sorolhatnánk Franciaországot, amely több lépésben, de eléggé hektikusan próbálta vonzóvá tenni a jogát külföldi befektetőknek a 21. században. Maga az a tény, hogy a 21. század első 15 évében többször is hozzá kellett nyúlni a zálogjoghoz, mutatja, hogy sikeresnek nehezen nevezhetőek ezek a francia erőfeszítések. Ebbe a csoportba sorolható Belgium is, amelynek az újításai talán a legjobban hasonlítanak a kelet-közép-európai reformokéihoz.¹²

Kína külön figyelmet érdemel, hisz mára már gazdasági nagyhatalommá vált. Kína piac-arcú szocializmusának jogalkotói mottója: tanulni másoktól és adaptálni mindazt, ami a gazdasági növekedést szolgálja. Ennek a paradigmaváltásnak köszönhetően ma már sem a német, sem más jog nem élvez *a priori* előnyt modellválasztáskor. Ez különösképp érezteti hatását az olyan jogágak esetében, mint amilyen a témánk tárgyát képező zálogjog, a tőkepiaci szabályozás, avagy a csődjog. A 2007-es Vagyonjogi törvény (*Property Act*)¹³ így már ismeri a lebegő zálogjog egy fajtáját¹⁴ és már elkezdtek

¹⁰ Több szakértői jelentés is készült az elmúlt 30 évben a zálogjog reformjának témakörében, azonban egyiket sem követte tett, mert a különféle lobbicsoportoknak sikerült gátakat emelniük. A legutolsó, körülbelül 2001 és 2009 között zajló, elemzések, egyeztetések és tervek úgyszintén bukásra ítélték az egységes zálogjogi rendszer átvételét. Ld. erről Gerard McCORMACK: Pressured by the Paradigm – the Law Commission and Company Security Interests. In: John DE LACY (szerk.): *Personal Property Security Law – Comparative Perspectives*. London (UK), Routledge–Cavendish, 2010. 83.

¹¹ Ld. pl. a Roy Goode és Louise Gullifer professzorok által vezetett oxfordi zálogjogi reform projectet (https://www.law.ox.ac.uk/projects/Secured_transaction). Roy Goode az angol kereskedelmi jog korelnöke, nemcsak a zálogjogi reform, hanem a kereskedelmi jog kodifikációjának is a híve. Jól tükrözi az általa vezetett csoport nézeteit a következő cikke: Roy GOODE: Removing the Obstacles to Commercial Law Reform. *Law Quarterly Review*, 2007. 602.

¹² A törvény pontos címe: 2013. július 11-i törvény a Polgári Törvénykönyv ingózálogjogi szabályainak módosításáról és több kapcsolódó szabály eltörléséről. (Angol fordításban: Act of 11 July 2013 on the modification of the Civil Code regarding the proprietary security rights in movable assets and on the abolition of several related regulations.)

¹³ A törvény angol nyelvű fordítása letölthető a következő honlapról: http://www.npc.gov.cn/englishnpc/Law/2009-02/20/content_1471118.htm.

¹⁴ Ld. különösképp a törvény 189., 189. és 196. szakaszait.

működni elektronikus nyilvántartások is.¹⁵ Más szóval, a zálogjog terén Kína az angolszász rendszerek felé nyitott az elmúlt években.

2.3. A főbb nemzetközi projektek

Nem túlzás azt állítani, hogy ma már nincs olyan jogreformmal vagy jogharmonizációval foglalkozó nemzetközi szervezet, amely ne tűzte volna a zálogjog valamelyik aspektusát az agendájára. Vázlatunkban csak egy gyors listát adunk. Kezdjük talán a már említettekkel. Míg az EBRD egy zálogjogi mintatörvényt és a jó zálogjogi rendszer tíz alapelvét alkotta meg, az UNCITRAL – mintegy építve az EBRD munkájára – zálogjogi törvényhozási irányelveket (*legislative guide*) alkotott és két kapcsolódó specifikus kérdéssel is foglalkozott (pl. a szellemi tulajdon elzálogosítása). Ezen felül az UNCITRAL érdeklődési körében van még a kapcsolódó fizetéseképtelenségi jog, valamint a jogok és kötelezettségek elzálogosítása is.

A római székhelyű UNIDROIT is bekapcsolódott a versengésbe. A legfontosabb projektjei a mobil berendezéseken és légi járműveken alapítható zálogjogokra fókuszálnak. A Világbank és a kötődő *A jog gazdasági elemzése központ (the Center for Economic Analysis of Law)*¹⁶ szakemberei több kapcsolódó tanulmányt írtak, de közvetlenül is segítettek a különböző fejlődő országok zálogjogi reformjait. Újabban az arizonai *Központ az amerikai szabad kereskedelemért (National Law Center for Inter-American Free Trade)*¹⁷ fejt ki hasonló tevékenységet, azonban ellentétben az elnevezésével, nemcsak Latin-Amerikában, hanem Afrikában is. Mindkettő az egységesített zálogjog amerikai válfaját veszi alapul a munkájában.

Az Európai Unióban a zálogjog reformja, illetve egységesítése, még nem került napirendre. Viszont figyelmet érdemel az Általános Referencia Kerettervezet („*Draft Common Frame of Reference*”) kilencedik könyve, amely valójában a fent említett egységes zálogjogi modell egy európai változatát kínálja fel. Ez két okból kifolyólag különösen fontos. Egyrészt, a Kerettervezetet német jogászok vezetésével alkották meg, akik egy olyan országot képviseltek, ahol valójában semmilyen zálogjogi reformról beszélni nem lehet. Másrészt, ez az a dokumentum, amit Európa vezető jogtudósai Európának – mint legjobb megoldást – felajánlottak. Más szóval, Európa versenyelőnye megőrzésének záloga szerintük egy egységes zálogjogi rendszer, amely legalább alapjaiban egyezik a fentebb már többször is említett Amerikából eredő modellel.

¹⁵ A shanghai központból működtetett adatbázisok egyrészt lízingszerződések s másrészt factoring szerződések regisztrálására szorítkoznak egyelőre. Ld. Valerie MARECHAL – Pelin TEKIN – Humay GULIYEVA: *China's new Property Rights Law—an important step towards improving access to credit for small and medium enterprises*. <http://www.doingbusiness.org/~media/FPDKM/Doing%20Business/Documents/Reforms/Case-studies/2009/DB09-S-China.pdf>

¹⁶ Center for the Economic Analysis of Law honlapja: <http://www.ceal.org/welcome.asp>

¹⁷ A Központ honlapja: http://www.natlaw.com/project-areas#access_credit_secured_transactions

3. Amiért kérdéses vajon beszélhetünk-e versenyről?

3.1. Az európai közös csúcsmo­dell csak egy tervezet

A fenti fejlemények alapján akár joggal feltételezhetnénk, hogy az USA-ból eredő egységes zálogjogi rendszer megnyerte a versenyt. Azonban ez nincs így. A pontos megfogalmazás inkább az volna, hogy nagy lépéselőnyben van. Több okból kell visszafogottan fogalmaznunk. Például nem szabad elfelednünk, hogy a Kerettervezet nem több egy *tervezetnél* s annak az esélye, hogy hatályos joggá alakuljon, igencsak csekély, legalábbis a jelen perspektívájából. Másrészt a más típusú zálogjoggal bíró jogrendszerek száma nagy, s közéjük tartozik több gazdaságilag erős ország. Ide sorolható még például az afrikai jogegységesítéssel foglalkozó szervezet – az ún. O’HADA –, amely mintaként inkább a lényegesen eltérő francia jogot választotta.¹⁸

3.2. Reform-rezisztens modellértékű rendszerek

Sem az angol, sem a német jogról nem mondható el, hogy csatasorba állt volna a zálogjogi modellek globális piacán. Mi több, az angolok már többször elvetették a reform ötletét a – „ha nincs elrontva, nem kell megjavítani”¹⁹ íratlan szabály alapján –, bár tény, hogy a sok kis részecskére tagozódott angol *zálogjog* több sebből vérzik. Viszont az angol jog a maga lebegő zálogjogával nem kisszámú ország hitelezési rendszerének az alapját képezi még mindig (pl. Nigéria, Izrael, Szingapúr, avagy Hong Kong), s akár egy külön modellként is felfogható. Ha pontosak akarunk lenni, akkor talán azt kellene mondanunk, hogy Albionban sem világos, vajon a reformpártiakat pusztán a nemzeti jog jobbá tétele vezérli-e vagy pedig inkább a globális presztízselőny elvesztésétől aggódnak-e inkább?

A németek pedig elégedettnek tűnnek a bírói joggyakorlat és az üzleti világ által kreált, pusztán szerződéses klauzulákon alapuló specifikus zálogjogaikkal („*kautelarische Sicherheiten*”), és nem okoz gondot nekik, hogy az ilyen, a gyakorlat szerves részét képező biztosítékokat nem jegyzik be semmilyen nyilvános nyilvántartásba.²⁰ Más szóval, ezekről a német *zálogjogokról* valójában csak a szerződő feleknek lehet tudomása és így nem tekinthetők egyenértékűnek sem a magyar, sem az egységes zálogjogi rendszerek zálogjogaival – kivéve természetesen a német jogászok szerint. Ami érdekes, hogy a németek meg sem próbálták bizonyítani, hogy az ő „látens zálogjogaik” ugyanolyan jók, mint az egységes rendszerbeliek. Az akadémiai vita, kutatás, adatgyűjtés, nem kevésbé az ilyen beállítottságú jog gazdasági előnyei, avagy hátrányai elemzése valójában még be sem indult. Érdekes mód, történik mindez annak ellenére, hogy német jogászok álltak a Kerettervezet zálogjogi 9. fejezete megfogalmazásakor az élvonalban.

¹⁸ A hitelfedezeti eszközökre vonatkozó egységes modell-törvény letölthető a szervezet honlapjáról: <http://ohada.org/presentation-de-lacte-uniforme-droit-surete/telechargement-droit-des-suretes.html>.

¹⁹ Angolul: „If not broken, don’t mend it.”

²⁰ Kivételek vannak a lajstromozott ingóságok esetében.

3.3. A kevésbé sikeres európai reformok

Az sem rejtendő véka alá, hogy lényeges távolság van a kelet-közép-európai megreformált zálogjogok és az egységes modell angolszász változatai között is. Az a magas fokú átfedés, ami jellemzi például az USA tagállamai és a kanadai Ontario (vagy a többi common law) tartomány zálogjogait, nem létezik régióinkban. Bár, ahogy az új magyar Ptk. mutatja, a régióban sok helyütt lassú közeledésről lehet beszélni, még ha vannak ellentétes trendek is. Például a 2011-es új román Ptk. esetében inkább meghátrálásról beszélhetünk. Tény, hogy ezek a reform-rendszerek általában magas értékelést kapnak a Világbanktól, vagy az EBRD-től. Mindazonáltal nem igazán találni olyan amerikai, kanadai vagy akár ausztrál szakértőt, aki ezekről, mint az egységes zálogjogi rendszer egy válfajáról beszélne. Pontosabban, nagyon keveset tudnak ezekről a régióinkbeli fejleményekről és érdeklődést is csak páran mutattak.

De nemcsak a kelet-közép-európaiak járnak ilyen cipőben. Ugyanis a különbség még kifejezettebb a francia és az egységes zálogjogi rendszer között, annak ellenére, hogy a francia jogtudósok az új, a 21. század röpké másfél évtizedében már többször is módosított zálogjogot az előbbivel egyenértékűnek tüntetik fel abban a pár vonatkozó angol nyelvű írásban, ami a témáról egyáltalán megjelent.

3.4. A fejlődő országok esete a zálogjogi reformmal, avagy az írott versus a valós zálogjog esete

Végezetül, az olyan fejlődésben levő jogrendszerek esetében, mint amilyen például az afrikai Malawi, ahol épp napjainkban vezették be az egységes zálogjogi rendszer egy válfaját, kérdéses, hogy a papírra vetett betűkön kívül mi vált valóvá, illetve mi fog akár évek múltán is a valóság részévé válni?²¹ Ugyanez mondható el nem kevés olyan országról, amelyeket a Világbank 2015-ben meglepően magas ranghelyre sorolt be a hitelhez való jutás és a zálogjogi rendszer olyan kvalitásai alapján, amelyeket az amerikai egységes zálogjogi rendszer kritériumai szerint fogalmaztak meg és amely ezt teszi csúcsmoddé.²² Más szóval, amíg ezekben az országokban az elképzelt optimális zálogjogi rendszer inkább papíron, mintsem a valóságban létezik, és akár évtizedeknek kell elmúlnia mire az újonnan bevezetett jog a valóságban is működőképesé válik, nehéz őket bárhová is besorolni.

Nem utolsó sorban megjegyezhető még az is, hogy a nem teljesen szabadon, hanem hitelek és más támogatások előfeltételeként megvalósított modellválasztás egyáltalán jogrendszerek versenye termékének tekinthető-e egyáltalán?

²¹ Ld. pl. Marek DUBOVEC: Using the UNCITRAL Legislative Guide as a Tool for a Secured Transactions Reform in Sub-Saharan Africa: The Case of Malawi. *Arizona Journal of International & Comparative Law*, 30(2), (2013) 163.

²² Ld. a Világbank „Doing Business 2015 – Going beyond Efficiency” jelentését a következő honlapon: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2015>. Az országok rangsorolása pedig a következő honlapon érhető el: <http://www.doingbusiness.org/rankings>.

4. Zárógondolatok vagy inkább kérdések?

A cikkünk középpontjában álló, látszólag egyértelmű kérdést – beszélhetünk-e zálogjogi rendszerek versenyéről –, beláthatjuk, nem egyszerű megválaszolni. Tény, hogy az USA-ból származó egységes zálogjogi rendszer már meghódított több gazdaságilag erős és jogi berkekben is fontos országot. Mi több, maga mellé állított az európai akadémia világában nem kevés nemzetközileg is elismert szakértőt is és a tendencia hasonló más földrészeken is, többek között régióinkban is. Ha pusztán csak ebből indulunk ki, akkor talán nem túlzás az egységes zálogjogi rendszer és több, nem teljesen kiforrott, és még nem rendszerezett modell közötti versenyről beszélni.

Ez biztonsággal állítható attól függetlenül is, hogy egy modell átvétele okai lényegesen mások lehetnek. Például, amikor a kanadai Ontario tartomány – feladva az angol örökséget – a déli szomszédja rendszere felé nyúlt, ezt elsősorban gazdasági és joghatékonysági okokból tette. Egyrészt a zálogjoga annyira szétszórt volt, mint amilyen az amerikai az Egységes kereskedelmi kódex megjelenése előtt. Másrészt, a 20. század második felére Kanada gazdasága már jobban kötődött az amerikaihoz, mint a brithez. Mind Új-Zéland, mind Ausztrália viszont már a kanadai pozitív tapasztalatokat látva döntött a lépés megtétele mellett.

Végezetül joggal feltehető a kérdés, miért fontos mindez? Van-e egyáltalán valami gyakorlati jelentősége minderről beszélni és azonosítani a gazdaságilag leghatékonyabb rendszert, avagy a zálogjogi rendszerek versenyé nem több egy jó konferenciátémánál? A válasz nem egyszerű, hisz maga a jogrendszerek versenyé kérdése sem az. Bár azt minden gazdaságilag fejlett ország belátja, hogy a jó zálogjogi rendszer a hitelezés előfeltétele, nincs egység annak tekintetében, hogyan kellene a különböző rendszerek hatékonyságát mérni és végezetül összehasonlítani? Főként, hogy a hitelezési kedv és feltételei nem egy tényezőtől függőek és gyakran maguk az érintett pénzügyi szervezetek is húzódkodnak a változásoktól, a sok kapcsolódó rizikótól tartva. A megfelelő képlet és egzakt összehasonlító számok hiányában is feltételezhető azonban, hogy sem Európa, sem Németország szemszögéből nem lehet irreleváns, hogy Kína, eltérve hagyományaitól, az egységes zálogjogi rendszer felé fordult.